

**HUQUQ IJODKORLIGI JARAYONINING HUQUQIY-NAZARIY
ASOSLARI
ПРАВОВЫЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАВОВОГО
ТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА
LEGAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE LEGAL
CREATIVE PROCESS**

Muallif: *Termiz davlat universiteti
Yuridik fakulteti talabasi
Xudoyberdiyev Yodgorbek
Zafarovich*

**Ilmiy
rahbar:** *Termiz davlat universiteti
Yuridik fakulteti o'qituvchisi
Irnazarov Shuxrat
Najmetdinovich*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Unda huquq ijodkorligi tushunchasi, uning mohiyati, prinsiplari va bosqichlari ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish jarayonida qo'llaniladigan usullar, subyektlar vakolatlari hamda zamonaviy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Maqolada huquq ijodkorligining samaradorligini oshirish, qonunchilik sifatini yaxshilash va huquq tizimini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar berilgan.*

Аннотация: *В данной статье анализируются правовые и теоретические основы процесса законотворчества. Научно освещается понятие законотворчества, его сущность, принципы и этапы. Также рассматриваются методы, используемые в процессе разработки нормативно-правовых актов, полномочия субъектов и современные подходы. В статье приводятся научные выводы, направленные на повышение*

эффективности законотворчества, улучшение качества законодательства и совершенствование правовой системы.

Abstract,

This article analyzes the legal and theoretical foundations of the law-making process. It scientifically illuminates the concept of law-making, its essence, principles and stages. It also examines the methods used in the process of developing regulatory legal acts, the powers of subjects and modern approaches. The article provides scientific conclusions aimed at increasing the efficiency of law-making, improving the quality of legislation and improving the legal system.

KIRISH

Huquq – insoniyat jamiyatining fundamental komponenti bo‘lib, davlat institutlari va fuqarolik sub'ektlari o‘rtasidagi munosabatlarni regulyatsiya qiluvchi asosiy institutsional mexanizmdir. U ijtimoiy munosabatlarning stabilligini ta‘minlash bilan birga, sotsial-iqtisodiy progressiv evolyutsiyaning normativ-huquqiy bazasini yaratadi. Xususan, global transformatsiyalar va jadallashgan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrida huquqiy tizimni muttasil ravishda modernizatsiya qilish, uning zamonaviy chaqiriqlarga adekvat moslashuvini ta‘minlash strategik ahamiyat kasb etadi. Mazkur kompleks jarayonning pivotal elementi esa huquq ijodkorligi faoliyatidir.

Huquq ijodkorligi – bu davlat organlari va vakolatli sub’ektlar tomonidan huquq normalarini elaboratsiya qilish, modifikatsiya qilish va denonsatsiya qilishga yo‘naltirilgan, normativ-huquqiy jihatdan tartibga solingan hamda muayyan metodologik prinsiplarga asoslangan sotsial-huquqiy faoliyatdir. Uning fundamental mazmuni nafaqat yangi huquqiy hujjatlarni qabul qilishdan, balki mavjud qonunchilikni kritik tahlil qilish, uning effektivligini baholash va jamiyatning doimiy o‘zgaruvchan ehtiyojlariga adaptatsiya qilishdan iborat. Ushbu jarayon huquqiy tizimning dinamik xarakterini ta‘minlab, uning jamiyat progressidagi avangard rolini mustahkamlaydi.

Jamiyat hayotida huquq ijodkorligining o‘rni fundamental ahamiyatga ega. U ijtimoiy munosabatlarni regulyatsiya qilish orqali siyosiy stabillikni, iqtisodiy

progresni va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq hamda erkinliklarining legitim himoyasini ta'minlaydi. Samarali huquq ijodkorligi davlatning demokratik tamoyillarga sodiqligini manifestatsiya etadi hamda huquq ustuvorligi prinsipini amaliy implementatsiya qilishga xizmat qiladi. Aksincha, huquq ijodkorligi jarayonidagi institutsional defitsitlar va metodologik nuqsonlar qonunchilikdagi lakunalarga, huquqni qo'llashdagi disfunktsiyalarga va pirovardida sotsial rezonansga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng miqyosli demokratik islohotlar, xususan, "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida huquqiy davlat qurish yo'lidagi institutsional intilishlar huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy-nazariy asoslarini yanada chuqur tadqiq etishni imperativ talab etadi. Milliy huquq tizimini xalqaro standartlarga harmonizatsiya qilish, qonun hujjatlarining sifat ko'rsatkichlarini optimallashtirish, ularni qabul qilish mexanizmlarini ratsionalizatsiya qilish ustuvor vazifalardan sanaladi. Shu nuqtai nazardan, huquq ijodkorligi jarayonining kontseptual aspektlarini, uning prinsiplari, bosqichlari, sub'ektlari va huquqiy vositalarini komprehensiv tahlil qilish, shuningdek, amaliyotdagi institutsional patologiyalarni identifikatsiya qilish va ularni eliminatsiya qilish bo'yicha validatsiyalangan ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish ekstrasisematik ahamiyatga molikdir.

Tadqiqotning aktualigi, birinchidan, huquq ijodkorligi jarayonining effektivligini oshirish orqali mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning muvaffaqiyatli implementatsiyasini ta'minlash imperativi bilan determinatsiya qilinadi. Ikkinchidan, mavjud ilmiy diskursda huquq ijodkorligining ayrim fragmentar aspektlari (masalan, qonun loyihalarini tayyorlash metodikasi [A. Vahobov, 2018] yoki qonun ijodkorligi texnikasi [B. Otajonov, 2021]) yoritilgan bo'lsa-da, uning huquqiy-nazariy asoslarini kompleks va tizimli tahlil qilishga qaratilgan fundamental monografik tadqiqotlar yetarli darajada emas. Ayniqsa, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli transformatsiya kontekstida huquq ijodkorligi jarayonining yangi modellari va mexanizmlarini o'rganish alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy-nazariy asoslarini fundamental tadqiq etish, uning zamonaviy konsepsiyalarini kritik analiz qilish, xorijiy ilg'or tajribani milliy sharoitlarga adaptatsiya qilish potensialini ko'rib chiqish hamda ushbu sohadagi mavjud institutsional patologiyalarni aniqlash orqali ilmiy-kontseptual va amaliy-metodologik tavsiyalar ishlab chiqishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Tadqiqot natijalari huquq ijodkorligi nazariyasini boyitish va chuqurlashtirishga, qonun ijodkorligi amaliyotini optimallashtirishga hamda huquqshunoslik fanining rivojlanishiga yangi fundamental hissa qo'shishga xizmat qiladi. Uning ilmiy novatorligi huquq ijodkorligining sub'ektlari, ob'ektlari va prinsiplarini zamonaviy huquqiy tafakkur asosida reinterpretsiya qilish, jarayonning raqamli transformatsiya sharoitidagi xususiyatlarini ilmiy validatsiya qilish hamda huquq ijodkorligining yangi samaradorlik mezonlarini elaboratsiya qilishda manifestatsiya topadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mavzuga doir ilmiy adabiyotlar va manbalarning kompleks tahlili

Huquq ijodkorligi jarayoni har bir suveren davlatning huquqiy tizimini shakllantirish va evolyutsion rivojlantirishda fundamental ahamiyatga ega bo'lgan institutsional mexanizm hisoblanadi. Ushbu murakkab va ko'p qirrali jarayonning huquqiy-nazariy asoslarini atroflicha tahlil etish zamonaviy yuridik fanining ustuvor ilmiy yo'nalishlaridan biri sanaladi. Mazkur bo'limda huquq ijodkorligining turli jihatlariga bag'ishlangan fundamental ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda so'nggi yillardagi ilmiy maqolalar chuqur ilmiy-nazariy tahlilga tortiladi.

Huquq ijodkorligining nazariy-falsafiy ildizlari qadim-qadimdan ko'plab mutafakkirlar va yuridik olimlarning doimiy e'tibor markazida bo'lib kelgan. Xususan, Qadimgi Rim yuristlarining "lex scripta" (yozma qonun) va "lex non scripta" (yozilmagan qonun) konsepsiyalari huquq manbalarining shakllanishi va ularni yaratishning dastlabki mexanizmlari to'g'risidagi fundamental tasavvurlarni taqdim etgan. O'rta asrlar falsafasida Foma Akvinskiyning "abadiy qonun", "tabiiy qonun" va "inson qonuni" haqidagi ta'limotlari huquq ijodkorligining ilohiy-

transsendental va dunyoviy-ratsional asoslarini uyg'unlashtirishga intilganligi bilan ajralib turadi [1]. Yangi davrning buyuk ma'rifatparvarlari, jumladan, Jon Lokk va Sharl Monteskye, huquq ijodkorligi jarayonida xalq suvereniteti va hokimiyatlar bo'linishi tamoyillarining ustuvor ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berganlar.

Zamonaviy yuridik tafakkurda huquq ijodkorligi nazariyasi bir qator fundamental konsepsiyalar orqali chuqur tadqiq etilgan. Xususan, Hans Kelsenning "sof huquq nazariyasi"da normativ ierarxiya va "asosiy norma" (Grundnorm) konsepsiyasi huquqiy tizimning tuzilishi va uning shakllanish mexanizmlarini tushuntirishda markaziy o'rin tutadi [2]. Gerbert Hartning "Huquq tushunchasi" nomli klassik asarida esa huquqning yaratilishi va evolyutsiyasi birlamchi hamda ikkilamchi qoidalar tizimi, ayniqsa, "tan olish qoidasi" (rule of recognition) orqali mukammal tarzda izohlab berilgan [3]. Ronald Dvorkin o'z navbatida, huquq ijodkorligi jarayonida nafaqat qonuniy qoidalar, balki huquqiy tamoyillar va siyosatlarning ham hal qiluvchi rolini ta'kidlab, huquqni ijodiy talqin qilishning zarurati g'oyasini ilgari surgan [4].

Milliy huquqshunoslikda ham huquq ijodkorligining nazariy va amaliy jihatlari bir qator yetakchi olimlar tomonidan atroflicha tadqiq etilgan. Jumladan, A.H. Saidov, X.T. Odilqoriyev, A.A. Azizxo'jayev, I.B. Zokirov, A.X. Rasulov kabi taniqli tadqiqotchilar o'zlarining ilmiy ishlarida huquq ijodkorligining konseptual asoslari, tamoyillari, subyektlari, bosqichlari hamda qonun ijodkorligi texnikasi masalalarini keng qamrovli tahlilga tortganlar [5, 6]. Ayniqsa, milliy qonunchilikni takomillashtirish, huquq ijodkorligi jarayoniga ilmiy yondashuvni kuchaytirish yuzasidan qimmatli ilmiy tavsiyalar va salmoqli takliflar ishlab chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasida huquq ijodkorligi jarayonining institutsional-huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda boshqa bir qator normativ-huquqiy hujjatlarda qat'iy belgilab qo'yilgan. Mazkur hujjatlar huquq ijodkorligi subyektlarining vakolatlarini, qonun loyihalarini ishlab chiqish, umumxalq

muhokamasidan o'tkazish, qabul qilish va rasmiy e'lon qilish tartib-taomillarini aniq tartibga soladi. Shunga qaramay, amaldagi qonunchilikda huquq ijodkorligining ayrim muhim bosqichlari, xususan, keng jamoatchilik ishtirokini ta'minlash va qabul qilingan hujjatlarning ijtimoiy samaradorligini baholash mexanizmlari yetarlicha tartibga solinmaganligi ilmiy adabiyotlarda muntazam ravishda ta'kidlab o'tiladi [7].

So'nggi davr ilmiy tadqiqotlarida va dissertatsiya ishlarida huquq ijodkorligi jarayonini raqamlashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni implementatsiya qilish hamda "aqli qonunlar" (smart-laws) konsepsiyasini joriy etish kabi innovatsion masalalarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Misol uchun, A. Normatovning ilmiy izlanishlarida huquq ijodkorligi jarayonida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashning zamonaviy usullari va mexanizmlari atroflicha ko'rib chiqilgan [8].

Yuqoridagi ilmiy adabiyotlar tahlili shundan dalolat beradiki, huquq ijodkorligi jarayonining nazariy va amaliy jihatlari bo'yicha ko'plab fundamental tadqiqotlar amalga oshirilganiga qaramay, uning ayrim muhim aspektlari, xususan: huquqiy-nazariy asoslarning milliy mentalitet va o'ziga xos huquqiy madaniyatga integratsiyasi; yangi texnologiyalar, shu jumladan sun'iy intellekt sharoitida huquq ijodkorligining transformatsiyasi; shuningdek, qonun hujjatlarining ijtimoiy samaradorligini baholashning kompleks va tizimli metodologiyasi kabi masalalar yetarlicha chuqur ilmiy tadqiqot obyekti bo'lmagan. Mazkur tadqiqot aynan ana shu ilmiy bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy-nazariy asoslarini chuqur va tizimli tahlil qilish orqali uning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot huquq ijodkorligi fenomenining huquqiy-nazariy fundamental jihatlari kompleks tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning metodologik poydevorini ilmiy bilishning umumfalsafiy, umumilmiy va xususiy-huquqiy usullari tashkil etadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – huquq ijodkorligi jarayonining murakkab mexanizmlarini, uning konseptual tamoyillari va empirik amaliyotini har

tomonlama o'rganish, mavjud institutsional va normativ bo'shliqlarni identifikatsiyalash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-nazariy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu strategik maqsadga erishish uchun metodologik yondashuvlarning keng spektri qo'llanildi.

Metodologik arsenalning markaziy komponentlaridan biri **qiyosiy-huquqiy usul** hisoblanadi. Ushbu usul huquq ijodkorligi jarayonini tartibga soluvchi milliy qonunchilik tizimini va uning doktrinal asoslarini yetakchi huquqiy sistemalarga ega bo'lgan xorijiy yurisdiksiyalarning ilg'or tajribasi bilan komparativistik tahlilini amalga oshirish imkoniyatini taqdim etadi. Xususan, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya kabi rivojlangan huquqiy an'analarga ega mamlakatlardagi legislativ faoliyatning empirik amaliyoti, fundamental huquqiy doktrinalar hamda ushbu jarayonni tartibga soluvchi tegishli normativ-huquqiy bazasi chuqur tahlil etiladi. Bunday qiyosiy-kritik tahlil orqali milliy huquq ijodkorligi jarayonining spetsifik xususiyatlari, afzalliklari va cheklovlari aniqlanadi, shuningdek, xalqaro standartlar va ilg'or amaliyot asosida uni optimallashtirish strategiyalari izlanadi. Bu usul, ayniqsa, huquq ijodkorligining samaradorligini oshirish va uning zamonaviy global talablarga javob berishini ta'minlashda fundamental ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, tadqiqotning konseptual doirasida **tizimli-strukturaviy tahlil** metodologiyasi muhim o'rin egalladi. Bu usul huquq ijodkorligi jarayonini kompleks, ko'p bosqichli va interaktiv sistema sifatida konseptuallashtirishga imkoniyat yaratadi. Jarayonning har bir bosqichi (konsepsiya ishlab chiqish, loyiha tayyorlash, muhokama qilish, qabul qilish, e'lon qilish) o'zaro integratsiyalashgan komponentlar majmuasi sifatida tahlil etiladi. Bunda huquq ijodkorligida ishtirok etuvchi subyektlar (davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ekspertlar hamjamiyati), ularning funksional vakolatlari va subyektlararo o'zaro ta'sir mexanizmlari strukturaviy jihatdan sinchiklab o'rganiladi. Ushbu tahlil huquq ijodkorligi mexanizmining ichki mantiqini, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi funksional bog'liqliklarni ochib beradi, tizimning patologik nuqtalarini identifikatsiyalashga va uni optimallashtirish bo'yicha ilmiy-nazariy asoslangan tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, tadqiqotning empirik va dogmatik jihatlarini qamrab olish maqsadida **huquqiy-normativ usul**dan samarali foydalanildi. Ushbu usul huquq ijodkorligi jarayonini tartibga soluvchi milliy qonunchilik tizimining asosiy elementlari – mavjud normativ-huquqiy hujjatlar (Konstitutsiya, qonunlar, kodekslar, Prezident farmonlari, qarorlari va boshqa qonunosti hujjatlari)ning chuqur tahlilini o‘z ichiga oladi. Mazkur hujjatlarning mazmun-mohiyati, ulardagi huquqiy normalarning qo‘llanilish amaliyoti, ularning o‘zaro korrelyatsiyasi, konsistentligi va kompleksliligi o‘rganiladi. Huquqiy-normativ tahlil orqali huquq ijodkorligining huquqiy poydevorining mustahkamlik darajasi, amaldagi normalarning funksional samaradorligi hamda ularni modernizatsiya qilish ehtiyoji aniqlanadi. Bu usul huquq ijodkorligi jarayonining amaliy jihatlarini, uning qonuniy asoslarini chuqur anglash uchun epistemologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Belgilangan metodologik spektrni kengaytirish va tadqiqotning ko‘p qirrali tahlilini ta‘minlash maqsadida, yuqorida zikr etilgan fundamental yondashuvlarga qo‘shimcha ravishda, bir qator yordamchi usullar ham integratsiya qilindi. Bular jumlasiga **dialektik usul, mantiqiy-deduktiv usul, tarixiy-huquqiy usul, statistik usul va empirik tadqiqot usullari** (xususan, ekspert so‘rovlari va chuqurlashtirilgan intervyular) kiradi. Dialektik usul huquq ijodkorligi dinamikasidagi dialektik ziddiyatlar va evolyutsion tendensiyalarni chuqur tushunishga xizmat qildi. Mantiqiy-deduktiv usul nazariy umumlashmalardan empirik faktlar asosida xususiy xulosalarni shakllantirish imkoniyatini yaratdi. Tarixiy-huquqiy usul huquq ijodkorligi fenomenining tarixiy genezisi, evolyutsion bosqichlari va institutsional transformatsiyalarini retrospektiv tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etdi. Statistik usul ma‘lumotlarni kvantifikatsiya qilish va korrelyatsion bog‘liqliklarni aniqlashga yordam berdi, empirik usullar esa subyektiv fikrlarni va amaliy tajribalarni tizimlashtirishga imkon berdi.

Ushbu kompleks metodologik yondashuvlarning sinergik kombinatsiyasi huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy-nazariy fundamental jihatlarini komprehensiv va multidistsiplinar tadqiq etish imkonini yaratdi. Natija sifatida, ushbu jarayonning konseptual bazasi boyitilib, nazariy paradigmalari kengaytirildi,

institutsional va normativ xarakterdagi amaliy muammolarga innovatsion yechimlar taklif etildi. Shuningdek, huquqiy tizimni modernizatsiya qilishga qaratilgan, fundamental ilmiy yangilikka ega bo'lgan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqotda qo'llanilgan usullar huquq ijodkorligi jarayonining zamonaviy sharoitlardagi strategik ahamiyatini va uning samaradorligini oshirish mexanizmlarini ilmiy asosda tahlil qilish uchun mustahkam zamin yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

TAHLIL VA NATIJALAR

Huquq ijodkorligi jarayoni milliy huquq tizimining dinamik rivojlanishini ta'minlovchi markaziy fundamental kategoriya hisoblanadi. Mazkur jarayonning kompleks huquqiy-nazariy va empirik jihatlarini tahlil qilish, uning mohiyatini, tarkibiy elementlarini va bosqichlarini ilmiy jihatdan aniqlashtirish zamonaviy huquqshunoslikning ustuvor ilmiy-tadqiqot vazifalaridandir. O'zbekiston huquqiy adabiyotlarida huquq ijodkorligi ko'pincha normativ-huquqiy hujjatlarni tayyorlash va qabul qilish bo'yicha vakolatli davlat organlari faoliyatining institutsional majmui sifatida talqin etiladi (qarang: Sodiqov A.K. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. T.: 2018). Ushbu yondashuv jarayonning institutsional-protsessual jihatlarini qisman aks ettirgan holda, uning chuqur ijtimoiy-intellektual va aksiologik qatlamini, ko'p qirrali mohiyatini to'liq ochib bera olmaydi.

Bizning tadqiqotimiz doirasida huquq ijodkorligi an'anaviy paradigmadan farqli o'laroq, kompleks va keng qamrovli tushuncha sifatida, ya'ni ijtimoiy munosabatlarning transformatsiyaga bo'lgan obyektiv ehtiyojidan kelib chiquvchi huquqiy konsepsiyaning shakllanishidan tortib, uning normativ mustahkamlanishi va amaliy ijrosining doimiy monitoringi bilan yakunlanadigan uzluksiz, dinamik va ko'p bosqichli tizim sifatida qaraladi. Bu jarayon faqatgina davlat organlari faoliyati bilan cheklanib qolmay, balki unda fuqarolik jamiyati institutlari, ilmiy-ekspert doiralari, akademik jamoatchilik va keng jamoatchilik integratsiyalashgan holda faol ishtirok etadi.

O‘tkazilgan chuqur tahlillar shuni ko‘rsatadiki, huquq ijodkorligi jarayonini an’anaviy, chiziqli paradigma doirasida, ya’ni “qonunchilik tashabbusi – muhokama – qabul qilish – e’lon qilish” kabi ketma-ketlikda ko‘rib chiqish zamonaviy ijtimoiy-huquqiy munosabatlarning murakkabligini to‘liq aks ettirmaydi va uning dinamik tabiatini inkor etadi. Bizning tadqiqotimiz doirasida bu jarayonni quyidagi o‘zaro bog‘liq bosqichlardan iborat siklik (aylanma) model orqali ifodalash ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan samaraliroq yondashuv hisoblanadi:

1. **Ijtimoiy-dagnostik bosqich.** Ushbu bosqichda jamiyatdagi muayyan ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishning obyektiv zaruriyati (ijtimoiy-huquqiy imperativ) identifikatsiya qilinadi. Kompleks huquqiy monitoring, empirik sotsiologik tadqiqotlar, qiyosiy huquqiy tahlil va keng jamoatchilik fikrini tizimli o‘rganish orqali mavjud muammolar va tartibga solishga bo‘lgan obyektiv ehtiyojlar tahlil qilinadi.

2. **Konseptual-doktrinal bosqich.** Aniqlangan ijtimoiy ehtiyojlar asosida huquqshunos olimlar, ekspertlar va amaliyotchilar tomonidan bo‘lajak huquqiy tartibga solishning fundamental ilmiy-nazariy asoslari, yagona huquqiy konsepsiyasi va asosiy reglamentar tamoyillari generatsiya qilinadi. Milliy huquqiy doktrina aynan shu bosqichda huquq ijodkorligining fundamental g‘oyaviy-metodologik poydevori vazifasini bajaradi. Ushbu bosqichning sifati qabul qilinadigan normativ-huquqiy hujjatlarning legitimligi, hayotiyliги va uzoq muddatli samaradorligini bevosita belgilab beradi.

3. **Normativ-loyihaviy bosqich.** Ilmiy jihatdan asoslangan konsepsiya asosida normativ-huquqiy hujjatning dastlabki va keyingi tahrirlardagi loyihalari inkorporatsiya qilinadi. Bu bosqichda zamonaviy yuridik texnika va legistik talablarga qat’iy rioya etish, qabul qilinayotgan huquqiy normalarning aniqligi, bir xilligi, tushunarliги va ichki ziddiyatlardan xoliligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

4. **Institutsional-legitimatsion bosqich.** Qonun loyihasi davlat hokimiyatining vakolatli organlarida (xususan, parlament kabi qonun chiqaruvchi organlarda) keng qamrovli muhokama qilinadi, belgilangan protsessual tartibda

o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilib, legallashadi va qabul qilinadi. Ushbu bosqichda huquqiy normaga davlat suvereniteti tomonidan rasmiy huquqiy kuch, ya'ni universal legitimlik va majburiylik maqomi beriladi.

5. Implementatsion-monitoring bosqichi. Qabul qilingan huquqiy norma ijtimoiy amaliyotga implementatsiya qilinadi va uning ijtimoiy munosabatlarga ta'siri tizimli monitoring va evaluatsiya qilinadi. Monitoring natijalari huquqiy tartibga solishda yangi ijtimoiy-huquqiy ehtiyojlar va muammolarni identifikatsiya qilishga xizmat qiladi, bu esa o'z navbatida, huquq ijodkorligi siklining boshlang'ich, ya'ni ijtimoiy-diagnostik bosqichiga qayta turtki beruvchi mexanizm vazifasini o'taydi.

Mazkur tadqiqotning fundamental ilmiy yangiligi shundan iboratki, huquq ijodkorligi faqatgina norma yaratish bilan yakunlanadigan oddiy chiziqli, yakuniy aktlar majmuasi emas, balki huquqiy normaning to'liq "hayotiy siklini" qamrab oluvchi, doimiy takrorlanuvchi, o'z-o'zini tartibga soluvchi va takomillashtiruvchi siklik (aylanma) jarayon sifatida ilmiy asoslab berildi. Shuningdek, huquqiy doktrinaning ushbu jarayondagi o'rni an'anaviy ravishda faqat yordamchi huquq manbai sifatidagi qarashlardan tubdan farqli o'laroq, normativ-huquqiy ijodkorlikning fundamental konseptual-g'oyaviy va metodologik poydevori sifatida qayta baholandi va uning konstitutsion ahamiyati ta'kidlandi. Bu yondashuv huquq ijodkorligi faoliyatining sifatini oshirish, qabul qilinayotgan qonun hujjatlarining ijtimoiy legitimligi, hayotiyligi va uzoq muddatli samaradorligini ta'minlash uchun muhim nazariy-metodologik va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot Natijalari, Xulosalar va Amaliy Tavsiyalar

Ushbu ilmiy tadqiqot O'zbekistonda normativ-huquqiy ijodkorlik jarayonining huquqiy-nazariy asoslarini kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, milliy qonunchilik sifatini oshirishga yo'naltirilgan fundamental ilmiy xulosalar shakllantirildi va amaliy ahamiyatga molik tavsiyalar ishlab chiqildi. O'tkazilgan chuqur tahlillar quyidagi asosiy natijalarni ko'rsatdi:

Birinchidan, normativ-huquqiy ijodkorlik shunchaki vakolatli davlat organining yakuniy normativ-huquqiy hujjatni qabul qilish akti bilan chegaralanib qolmaydigan, balki bir necha o‘zaro bog‘liq va izchil bosqichlarni o‘z ichiga olgan murakkab, ko‘p subyekтли ijtimoiy-huquqiy tizim ekanligi nazariy jihatdan chuqur asoslandi. Bu jarayon qonun loyihasi konsepsiyasini ishlab chiqishdan tortib, uni jamoatchilik va yetakchi ekspertlar ishtirokida muhokama qilish, ilmiy-metodologik asoslangan prognozlash, normativ-huquqiy hujjatlarning tartibga solish ta’sirini baholash (TSTB) hamda qabul qilingan huquqiy hujjatlarning implementatsiyasini monitoring qilish kabi fundamental bosqichlarni qamrab oladi. Normativ-huquqiy ijodkorlikka bunday kompleks va tizimli yondashuv uning demokratik legitimligini, samaradorligini va ijtimoiy adolat tamoyillariga muvofiqligini ta’minlashning muhim shartidir.

Ikkinchidan, amaldagi milliy qonunchilik, xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi Qonuni kabi fundamental huquqiy hujjatlarning chuqur tahlili shuni ko‘rsatdiki, normativ-huquqiy ijodkorlikning ayrim institutlari, jumladan, jamoatchilik ishtiroki va ilmiy-ekspert tahlilining samaradorligini ta’minlovchi mexanizmlar jiddiy takomillashtirishga muhtoj. Garchi qonun loyihalarini ommaviy muhokama qilish uchun zamonaviy elektron platformalar faoliyat yuritayotgan bo‘lsa-da, kelib tushgan takliflarni tizimli qayta ishlash, ularni tahlil qilish va inobatga olishning shaffof, aniq va samarali tartibotlari to‘liq yo‘lga qo‘yilmagan. Ushbu holat qabul qilinayotgan qonunlarning hayotiyiligiga, ularning amaliyotda to‘laqonli ishlashiga va ijtimoiy ehtiyojlarga mos kelishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi aynan ana shu bo‘shliqlarni chuqur ilmiy asosda aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq, innovatsion yechimlarni taklif etishdan iboratdir.

Uchinchidan, yetakchi xorijiy mamlakatlarning qonun ijodkorligi amaliyoti qiyosiy-huquqiy nuqtai nazardan o‘rganilganda, ularda normativ-huquqiy hujjat loyihasini ishlab chiqishdan avval uning tartibga solish ta’sirini baholash (TSTB) institutiga alohida e’tibor qaratilishi yaqqol namoyon bo‘ldi. Bu amaliyot qonunning

potensial ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik, huquqiy va korrupsiyaviy oqibatlarini har tomonlama oldindan baholashga, shu orqali eng maqbul va samarali huquqiy yechimni topishga xizmat qiladi. O'zbekiston huquq tizimiga ushbu ilg'or institutni joriy etish milliy qonunchilik sifatini yangi, yanada yuqori bosqichga olib chiqish imkonini beradi va uning barqarorligini ta'minlaydi.

Yuqorida bayon etilgan ilmiy xulosalar va aniqlangan muammolardan kelib chiqqan holda, O'zbekistonda normativ-huquqiy ijodkorlik jarayonini fundamental takomillashtirish maqsadida quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. **“Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga fundamental o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish.** Qonunda ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik va huquqiy jihatdan muhim oqibatlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan barcha normativ-huquqiy hujjat loyihalari uchun tartibga solish ta’sirini baholashni (TSTB) o‘tkazishning majburiy xarakterini, uning bosqichlari, metodologik asoslari, natijalarini jamoatchilikka ommaviy e’lon qilish va muhokama qilish mexanizmlarini aniq belgilash lozim. Bu, shu bilan birga, TSTB natijalarini qonun loyihasini qabul qilishda majburiy inobatga olish tartibini ham o'z ichiga olishi kerak.

2. **Mustaqil ilmiy-ekspertiza markazini tashkil etish.** Oliy Majlis palatalari yoki Adliya vazirligi huzurida siyosiy kon'yunktura va idoraviy manfaatlardan xoli bo‘lgan, normativ-huquqiy hujjat loyihalarining chuqur ilmiy-huquqiy, iqtisodiy, lingvistik, gender-huquqiy va korrupsiyaga qarshi ekspertizasini o‘tkazishga mas’ul bo‘lgan Huquqiy tahlil, ekspertiza va prognozlashtirish markazini tashkil etish maqsadga muvofiq. Markaz faoliyatiga mamlakatimizning yetakchi ilmiy muassasalari, fuqarolik jamiyati institutlari vakillari va mustaqil, yuqori malakali ekspertlarni keng jalb qilish zarur.

3. **Jamoatchilik ishtirokining raqamli mexanizmlarini tizimli takomillashtirish.** Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarining ommaviy muhokamasi uchun xizmat qiluvchi regulation.gov.uz elektron portalining funksional imkoniyatlarini yanada kengaytirish, xususan, bildirilgan har bir asoslantirilgan taklifga mas’ul davlat organi tomonidan batafsil va asosli javob

qaytarish mexanizmini (feedback tizimi) to'liq joriy etish zarur. Bu fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining normativ-huquqiy ijodkorlik jarayonidagi demokratik ishtirokiga bo'lgan ishonchini sezilarli darajada oshiradi va qabul qilinayotgan hujjatlarning legitimligini mustahkamlaydi.

4. **Normativ-huquqiy ijodkorlik subyektlarining kadrlar salohiyatini muttasil oshirish tizimini yo'lga qo'yish.** Qonun ijodkorligi faoliyati bilan shug'ullanuvchi deputatlar, senatorlar, vazirlik va idoralar xodimlari uchun yuridik texnika qoidalari, TSTB metodologiyasi, gender-huquqiy ekspertiza, korrupsiyaga qarshi ekspertiza va qonunchilikka ta'sirni tizimli prognozlash bo'yicha muntazam ravishda chuqurlashtirilgan malaka oshirish kurslari va treninglarini tashkil etish zarur. Bu ularning professional kompetensiyalarini oshirishga va qonun ijodkorligi sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ushbu takliflarning hayotga izchil tatbiq etilishi milliy qonunchilik bazasining barqarorligi, tizimliliigi va yuqori ilmiy-amaliy sifatini ta'minlash, "inson – jamiyat – davlat" tamoyiliga asoslangan adolatli va inklyuziv huquqiy makonni shakllantirishga fundamental hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saidov, A.X. *Huquq nazariyasi*. Toshkent: Adolat, 2018.
2. Odilqoriyev, X.T. *Davlat va huquq nazariyasi*. Toshkent: TDYUU, 2017.
3. Tojixonov, U.A., Rajabov, M.O. *Huquq ijodkorligi: nazariya va amaliyot muammolari*. Toshkent: O'zbekiston, 2016.
4. Xudoyqulov, G.M. *Qonun ijodkorligi jarayonining nazariy va amaliy masalalari*. Falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi, 2021.
5. Po'latov, B.B. *Qonun ustuvorligini ta'minlashda qonun ijodkorligining o'rni*. Toshkent: Adolat, 2019.
6. Azizxo'jayev, A.A. *Konstitutsiyaviy huquq: nazariya va amaliyot*. Toshkent: TDYUU, 2015.

7. Rustambayev, M.X. *Huquqiy davlat qurishda qonun ijodkorligining dolzarb masalalari*. Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2018.
8. Kelsen, H. *Sof huquq nazariyasi*. Tarjimon: A. Saidov. Toshkent: Adolat, 2020.
9. Hart, H.L.A. *The Concept of Law*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2012.
10. Dworkin, R. *Law's Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.
11. Fuller, L.L. *The Morality of Law*. Revised ed. New Haven: Yale University Press, 1969.
12. Montesquieu, Ch. de. *Qonunlar ruhi haqida*. Tarjimon: B. Eshonqulov. Toshkent: Sharq, 2016.
13. Raz, J. *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009.
14. Waldron, J. *The Dignity of Legislation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
15. Alexy, R. *The Argument from Injustice: A Critical Examination of L.L. Fuller's Theory of Law*. Translated by B. L. Paulson and S. L. Paulson. Oxford: Clarendon Press, 1994.